

Mr Milan JEVTIĆ

JEVREJSKA ŠKOLA U ŠAPCU U XIX VEKU

ŠABAC je grad bogate kulturne i prosvetne tradicije, čime se posebno isticao među ostalim gradovima Srbije u XIX veku; u Šapcu je radila osnovna škola još za vreme ustanka. U gradu je već 1826. godine postojala dvorazredna osnovna škola, a istovremeno je radila i grčka škola. Prosvetne prilike u šabačkom kraju brzo su napredovale — u četvrtoj deceniji otvara se veći broj osnovnih škola po selima, a 1837. godine, Šabac dobija i gimnaziju.

Kao grad sa veoma razvijenom trgovinom i zanatstvom, Šabac je već od prve polovine XIX veka privlačio mnoge strance, a posebno onih zanimanja u kojima je Srbija tada oskudevala. Iz toga vremena nema mnogo podataka o Jevrejima, ne što ih administracija nije beležila, nego što ih stvarno tada nije ni bilo. Ispravničestvo okružija šabačkog načinilo je krajem 1836. godine *Spisak svih esnafa kako u varoši Šapcu tako i u celom okružiju šabačkom*.¹ U tom *Spisku*, sa 32 naznačena esnafa i 426 popisanih zanatlija i trgovaca, pominje se samo jedan Jevrej in u esnafu boltadžijskom, i to »Mušika Solom iz grada».² Sledeće godine obavljen je *popis šorova i placeva u Šapcu*, ali među žiteljima i vlasnicima nepokretne imovine nije bio nijedan Jevrej in.³ Tek u drugoj polovini XIX veka, verovatno pod uticajem opštredruštvenih kretanja i jačanja kapitalističkih odnosa, doseljava se sve veći broj Jevreja. Većina njih je bila privremeno nastanjena u Šapcu, mnogi su kao strani državljani produžavali pasoše, ali niko od njih nije imao kuću ili dućan u svom vlasništvu. O tome najbolje govori *Popis žitelja i njihove imovine u Šapcu 1862. godine*; među njima su i jevrejske porodice.⁴

93. BOKOR CADIK*, saraf, 44 godine, žena Beja 35 godina, sin Natan na zanatu 17 godina, kćeri: Venezijana 14 godina, Merjama 5 godina, Dona 2 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od sarafiluka 15. talira. Po prihodu spada u III klasu.

649. JOSIF ALMUL, Jevrej, trgovac 37 godina, žena Ester 32 godine, sinovi: Solomon 16 godina, Jovan 9 godina, Kalmi 5 godina, Leon 2 godine, kći Rakila 12 godina, Pinhans Mun, kalfa 18 godina. Primedba: Josif Almul francuski podajnik i svake godine pasoš menja. Pinhans austrijski podajnik i svake godine pasoš menja.

* Autor je uneo imena u ovaj rad onako kako su ona ispisana u dokumentima, pa su tako očite mnoge greške starih pisara pri beleženju jevrejskih imena i prezimena: Bokor (treba Bohor), Almul (Almulii), Pinhans (Pinhas), Tajstacak (Tajtcak), Binjanin (Binjamin ili Benjamin), Šalon (Šalom), Šter (Ester), Mišulan (Mešulam), Cimka (Simha), Šimka (Šimha), Mordaj (Mordehaj), Baroh (Baruh), Rika (Rivka), Alvadari (Alfandari), Bilja (Binja), Bikir (Bukur), Vinderštajn (Vinterštajn) i slično. Za pojedina imena ne može se utvrditi kako su tačno glasila, niti da li su uopšte jevrejska (prim. redakcije).

¹ Istorijski arhiv u Šapcu — Ispravničestvo okružija šabačkog, br. 2174 od 29. oktobra 1836. godine.

² Isto, str. 1.

³ Istorijski arhiv u Šapcu — Ispravničestvo okružija šabačkog, br. 174 od 27. i 1837. godine.

⁴ Dr Branko Peruničić, *Popis žitelja i njihove imovine u Šapcu 1862. godine*, Godišnjak Istorijaskog arhiva u Šapcu, sv. IV, V.

650. DAVID TAJSTACAK, kalfa, 26 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 13 talira. Po prihodu spada u III klasu.
654. BINJAMIN MINANDIL, Jevrej, kalfa, 37 godina, žena Sara 23 godine, kći Anula 5 godina. Imanje: u varoši Beogradu 1 kuća s placem — 250 dukata cesarskih. Mesečni prihod od službe 14 talira. Po imanje spada u II klasu, po prihodu u III klasu.
676. MOŠO FINC, Jevrej, trgovac 23 godine, brat Jakov 15 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od radnje 31 talir. po prihodu spada u VI klasu.
677. LEON DŽERAS, trgovac 25 godina, žena Sumhan 20 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od radnje 55 talira. Po prihodu spada u VI klasu.
678. ISAK ALKALIN, Jevrej, učitelj 50 godina, sin Aron 14 godina, kćeri: Klara 20 godina, Merjam 17 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod kao učitelj 10 talira. Po prihodu spada u II klasu.
679. HAIM ALKALAIN, Jevrej, kočijaš 23 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od kočijašluka 10 talira. Po prihodu spada u II klasu.
698. AMER FERMA, Jevrej, trgovac 23 godine, mati Rahail 45 godina, Kalmi Levi, šegrt 15 godina. Imanje — nema. Primedba: Amer austrijski podanik i menja pasoš svake godine.
724. MUŠLEKA ŠALON, haham 50 godina, žena Dona 38 godina, sin Presjadon 5 godina, kćeri: Jester 14 godina, Hana 7 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 10 talira. Po prihodu spada u II klasu.
758. HAIM NAHMIJAS, sitničar 38 godina, žena Ster 30 godina, sin Gavriliko 3 godine, kćeri: Mirkedika 9 godina, Lijaika 2 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od rada 15 talira. Po prihodu spada u III klasu.
759. DANIL NAHMIJAS, sitničar 35 godina, žena Luna 30 godina, sinovi: Gavriliko 4 godine, Mušiko 1 godina, kćeri: Bohora 12 godina, Klarika 1 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od rada 21 talir. Po prihodu spada u IV klasu.
821. ISAK MIŠULAN, kožar 51 godina, žena Regina 40 godina, sinovi: Rafail 14 godina, Avram 11 godina, Solomon 5 godina, kći Cimka 17 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od rada 7 talira. Po prihodu spada u II klasu.
822. JAKOV ALKALAJ, trgovac 28 godina, žena Merjam 26 godina: sinovi: Mordaj 8 godina, Isak 5 godina, Merjam Papu, siročić, 8 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od trgovine 55 talira. Po prihodu spada u VI klasu.
823. ISAK ADANJA, kalfa 16 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 5 talira. Po prihodu spada u I klasu.
830. JAKOV IZRAIL, šnajder 30 godina, žena Simka 22 godine, sin Avram 5 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od krpnje 7 talira. Po prihodu spada u II klasu.
1391. KONORTA BAROH, Jevrej, trgovac 28 godina, žena Rika 18 godina, sin David 2 godine, kći Đukas 6 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od trgovine 35 talira. Po prihodu spada u V klasu.
1392. ASLAN KATALA, kalfa 24 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 7 talira. Po prihodu spada u II klasu.
1747. NATAN BAROH, špekulant 28 godina, žena Reina 20 godina, sin Josif 6 godina, kći Simka 2 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od rada 13 talira. Po prihodu spada u III klasu.
1822. JAKOV AVRAMOVIĆ, Jevrej, trgovac 23 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od trgovine 25 talira. Po prihodu spada u IV klasu.
1823. MOŠO AVRAMOVIĆ, Jevrej, trgovac 20 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od trgovine 13 talira. Po prihodu spada u III klasu.
1824. ISAK LEVI, trgovac 28 godina, žena Areja 20 godina, kći Rivka 2 godine. Imanje — nema. Mesečni prihod od trgovine 35 talira. Po prihodu spada u V klasu.
1825. NISIM ALVADARI, kalfa 15 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 9 talira. Po prihodu spada u II klasu.

1826. AVRAM MILAŠ, kalfa 15 godina. Imanje — nema. Mesečni prihod od službe 6 talira. Po prihodu spada u I klasu.

1870. . . JOZEF MISLIN, ciglar 45 godina, žena Marija 39 godina, sinovi: Unrad 22 godine, Adam 1 godina, kćeri: Marija 19 godina, Nanika 4 godine. DANILO MILER, ciglar 35 godina, žena Lica 22 godine, sin Pavle 6 godina. DAVID VINDERSTAJN 36 godina, žena Katarina 48 godina, sin Avram 11 godina, kći Magdalena 20 godina. . .⁵

Popisni materijal pruža mnoštvo dragocenih podataka o Jevrejima u Šapcu toga vremena, ali je ovom prilikom naročito važno da se podvuče da je među ovim Jevrejima bio i Isak Alkalaj, učitelj, s mesečnom platom od 10 talira, što jasno govori da je u to vreme redovno radila škola za jevrejsku decu.

Mada ima dosta izvora o prosvetnim zbivanjima u Šapcu u XIX veku, od kojih mnogi nisu potpuno proučeni, može se sa sigurnošću reći da jevrejska škola u Šapcu nije bila redovna i da nije radila u najpovoljnijim uslovima. Polovinom 1872. godine, u Šabac je iz Brčkog došao neki Moša Atijas, sveštenik, pa je uz saglasnost Jevrejske crkvene opštine otvorio školu. Krajem septembra iste godine, Atijas je uložio žalbu Ministarstvu prosvete na rešenje Načelstva okruga šabačkog »koje mu zabranjuje da uči decu jevrejsku i nalaže da se iseli«. ⁶ Samo dva dana kasnije, i Jevrejska opština iz Šapca uložila je sličnu žalbu Ministarstvu prosvete. Ministarstvo je obrazložilo rešenje time da Moša Atijas nije imao dozvolu za useljenje u Srbiju, pa je načelstvo stoga i donelo rešenje o njegovom iseljenju iz Srbije.⁷

Na početku 1880. godine, Avram Koen i Bilja Mandil podneli su u ime Jevrejske crkvene opštine u Šapcu molbu Ministarstvu prosvete u kojoj su tražili da se za njihovu decu otvori posebna škola. U molbi je navedeno kako se jevrejskoj deci »oduzima i prilika i mogućnost ne samo da uče, već i da znaju svoj maternji jezik«. ⁸ Dalje je predloženo da jevrejska deca i dalje pohađaju postojeću osnovnu školu, a da u svojoj školi uče jevrejski jezik, kao i »da se za pokazanu celj dade bilo državna ili opštinska pomoć, kako bi mogli i učitelja za jevrejski jezik naše učeće se dece, a i stan i ostale školske potrebe plaćati«. ⁹ Ministarstvo prosvete je naknadno tražilo od Okružnog načelstva podatke o broju jevrejske dece, »koliko ima dece koja su navršila šestu godinu među tamošnjim Jevrejima i koliko novaca može dati opština za pomenutu školu i da li može opština još čime pomoći takvu školu«. ¹⁰ Prema naknadnom izveštaju Okružnog načelstva vidi se da je u to doba u Šapcu bilo četrnaestoro ženske dece od 7 do 12 godina i dvadeset šestoro muške dece od 6 do 15 godina. Verovatno iz razloga da bi izveštaj bio što ubedljiviji priložen je i spisak sve dece koja bi pohađala buduću jevrejsku školu:

⁵ Prema ovom popisu, tada je bilo trgovaca 9, učitelj 1, haham 1, saraf 1, kožar 1, šnajder 1, špekulant 1, sitničar 1, ciglara 2, nadničar 1, kalfi 7, šegrt 1, neodređeno 1. Po Imanju, jedino je Binjanin Minandil bio svrstan u II klasu, a ostalih je po prihodima bilo: I klasa 5, II klasa 7, III klasa 6, IV klasa 2, V klasa 2, VI klasa 2.

⁶ Arhiv Srbije — Fond Ministarstva prosvete, br. 5057 od 27. IX 1872 — F IX, r-97/1872.

⁷ Arhiv Srbije — Fond Ministarstva prosvete, br. 5102 od 29. IX 1872 — F IX, r-97/1872.

⁸ Arhiv Srbije — Fond Ministarstva prosvete, F IV — r-171/1880.

⁹ Isto

¹⁰ Isto

Ženska deca

1. Zlata N. Baruh, 10 godina 2. Ana J. Avramović, 10 godina 3. Salčika A. Koen, 12 godina 4. Lenka A. Koen, 9 godina 5. Zanita B. Almuli, 8 godina 6. Bela Tajtacak, 8 godina 7. Rivka D. Nahmias 8. Gospava D. Nahmias, 9 godina 9. Rakila D. Nahmias, 7 godina 10. Bulisa B. Albala, 10 godina 11. Klara Muntias 12. Veza M. Finci, 8 godina 13. Rivka Benbasa, 12 godina 14. Rakila Benbasa, 10 godina	4. Moša J. Avramović, 12 godina 5. Nahman J. Avramović, 8 godina 6. Majir J. Avramović, 6 godina 7. Solomon L. Đerasi, 12 godina 8. Rifail A. Koen, 6 godina 9. Rifail M. Finci, 10 godina 10. Hiskija M. Albahari, 12 godina 11. Danilo M. Albahari, 9 godina 12. Lazar M. Albahari, 7 godina 13. Josif Almuli, 10 godina 14. Isak Almuli, 8 godina 15. Josif Maclijah, 10 godina 16. Sati Maclijah, 6 godina 17. Bikir Testa, 14 godina 18. Jakov Testa, 10 godina 19. Avram Testa, 12 godina 20. Haim Testa, 8 godina 21. Izrail Tajtacak, 9 godina 22. David Muntias, 6 godina 23. Ješua David, 15 godina 24. Jakov David, 13 godina 25. Biti Albasa, 15 godina 26. Avram Benarija, 14 godina¹¹

Muška deca

1. Johanan B. Mandil, 8 godina
2. Moša N. Baruh, 9 godina
3. Avram J. Avramović, 14 godina

I pored lepih reči Ministarstva prosvete, na kraju se sve na tome i završilo. Koncem 1880. godine, Ministarstvo, odnosno ministar prosvete izvestio je Okružno načelstvo u Šapcu da »Ministarstvo nema ništa protiv toga da jevrejska deca, pored srpske škole, idu i u jevrejsku školu, rad učenja svog maternjeg jezika. Zato sam potražio od opštine šabačke da ona nađe potreban lokal, u kome bi se deca iskupljala rad pomenute potrebe. No opština je odgovorila, kao što je Načelstvu poznato, da ona nije u stanju učiniti za sada nikakvu pomoć za otvaranje jevrejske škole u Šapcu... Načelstvo će posavetovati pomenute molioce da šilju svoju decu i od sad redovno u srpsku školu... Kad šabačka opština bude u stanju da podigne školu za jevrejsku decu, onda će se i od strane Ministarstva učiniti sve što se može u ovoj stvari učiniti.«¹²

Dvadesetak godina kasnije, krajem 1901. godine, Jevrejska crkvena opština uputila je Sudu opštine šabačke, odnosno Ministarstvu prosvete, molbu da se u Šapcu otvori škola za jevrejsku decu, jer ima preko tridesetoro dece, a takođe da se postavi i učitelj. Posle nešto više od mesec dana, Ministarstvo prosvete je donelo rešenje da se za učitelja postavi »G. Josif Levi, s pravima na platu i stan što imaju i drugi učitelji.«¹³

Verovatno da je jevrejska škola neprekidno radila do prvog svetskog rata, jer je školski nadzornik za okrug šabački dao veoma kratak opis povodom obilaska jevrejske škole na kraju školske 1903/04. godine: »Škola crkveno jevrejske opštine osnovana je 1894. godine. Imala je 17 đaka, koji posle časova u našoj redovnoj

¹¹ Isto

¹² Isto

¹³ Arhiv Srbije — Fond Ministarstva prosvete, F 34, r-56/1905.

školi dolaze ovde radi svoje vere. Uspeh je bio slab. Sad je opština našla spremnijeg učitelja.¹⁴

Sem posebne škole, jevrejska deca su išla i u gimnaziju, pa ne bi bilo naodmet navesti i učenike koji su u Šapcu završili četiri, šest ili osam razreda gimnazije, kako je u koje vreme bila ustrojena šabačka gimnazija:

Školska	1869/70.	Bohor Maclijah	Školska	1905/06.	Josif Abinun
..	1878/79.	Avram Maclijah	..	1906/07.	Stanislav Vinaver
..		Isak Maclijah	..		Jakov Maclijah
..		Nisim Tajtacak	..	1907/08.	Pavle Vinterštajn
..	1884/85.	Rafailo Finc	..	1908/09.	Natan Baruh
..	1891/92.	Jovan Mandil	..		David Jeušua
..	1893/94.	Menahej Alkalaj	..	1909/10.	Leon Papo
..	1897/98.	Buklć Pijade	..	1910/11.	Izrailj Alfandari
..	1898/99.	Emilo Ajhinger	..	1911/12.	Ašer Papo
..	1900/01.	Moša Avramović	..	1912/13.	Samuilo Javoljević
..	1902/03.	Emilo Rosenberg	..		Isak Eškenazi
..	1903/04.	Živko Pijade	..	1913/14.	Leon Alkalaj
..		Živko Baruh	..		Nisim Šalom
..	1905/06	Alka Papo	..		Isak Alfandari ¹⁵

¹⁴ Arhiv Srbije — Fond Ministarstva prosvete, F 59, r-35/1904.

¹⁵ *Spomenica šabačke gimnazije*, Šabac, 1937, str. 259—319.

Summary

Milan JEFTIĆ, M.A.

THE ŠABAC JEWISH SCHOOL IN 19TH CENTURY

In the Šabac and vicinity craftsmen's registr for the year 1836 only one Jew is listed. In the "register of the inhabitants of Šabac and their property for the year 1862" about 25 Jewish families are listed. Isac Alkalaj, a teacher, is among them, which fact allows the conclusion that a school for Jewish children was operated in Šabac those days. It would appear from the documents that the school was not a regular one and that the conditions for its operation were not very favourable. In 1872 Rabbi Moshe Atias came to Šabac from Brčko. He started a school but it turned out very soon that he had no permission to enter the country and had, therefore, to leave. After many appeals by which the representatives of the Jewish Religious Community approached the competent authorities, the Jewish shool was opened again in 1901. According to the register of population for that year over 30 Jewish children were listed. Joseph Levi was appointed teacher.

